

Скалозуб Леонід Павлович
*начальник Департаменту Державної служби
 боротьби з економічною злочинністю МВС
 України, генерал-лейтенант міліції*

Організаційні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо протидії економічним злочинам в процесі впливу фінансової кризи на вітчизняну економіку

Протидія злочинів у сфері економіки є складний процес і потребує великих зусиль не тільки з боку правоохоронних органів, але й інших суб'єктів, а саме – органів державної влади, громадськості тощо.

Серед суб'єктів, які здійснюють протидію злочинам у сфері економіки, особливе місце належить органам дізнання, а саме підрозділам Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ).

Ведучи розмову про роботу ДСБЕЗ МВС України та її підсумки, від початку слід мати на увазі, що в економіці завжди існує тіньова складова та присутня корупція, яку в жодній країні ще не вдалося викоринити. Хоча це явище стосується не лише економіки, а й загалом соціально-політичної побудови держави. Тіньовий сектор нашої економіки, за різними оцінками, становить нині від 30 до 45 відсотків.

Порушуючи проблему декриміналізації української економіки, необхідно згадати цілком об'єктивну, фундаментальну тезу: зусиллями лише правоохоронних органів побороти або навіть суттєво обмежити тіньову економіку неможливо. Потрібні цілеспрямовані, обґрунтовані логікою економічних процесів, кроки всіх гілок влади. Зі свого підрозділами ДСБЕЗ ініціюється прийняття продиктованих реаліями нових законодавчих актів і нормативних документів, котрі, на наш погляд, дадуть змогу як посилити протидію економічній злочинності, так і врегулювати ту чи іншу сферу економічних відносин у державі. Такі пропозиції МВС розробляє постійно, насамперед з метою усунення причин і умов учинення злочинів, оскільки аналітичну складову нашої діяльності переоцінити важко.

Окрім сказаного, згідно нормативно-правових актів, завданням ДСБЕЗ, як і органів прокуратури, СБУ, підрозділів ГУБОЗ чи податкової міліції, є протистояння саме кримінальній частині тіньової економіки. Заходи, що нами застосовувалися, не можна, мабуть, вважати вичерпними з огляду на гостроту проблем. Скажімо, через обмежену чисельність служби, нерідко недосконалий, на наш погляд, законодавчий інструментарій.

Однак на сьогодні згідно з аналізом зареєстрованого масиву економічних злочинів підрозділами ДСБЕЗ викривається від 82 до 90 відсотків різних їх видів. І це за наявності підрозділів, що ведуть боротьбу з економічною злочинністю в ДПА, СБУ, ГУБОЗ МВС України.

Водночас як свідчить досвід роботи підрозділів ДСБЕЗ, поки що перекрити одночасно всі напрями протидії економічній злочинності оперативні підрозділи не в змозі, тим більше, як свідчить аналіз наших досліджень економічній криміналітет є латентним. Виходячи із сказаного підрозділи ДСБЕЗ вживають заходів щодо вчасного та глибокого аналізу, прогнозування ситуації, з метою зміни стратегії і «точкової» спрямовуваності зусиль на ту чи іншу галузь або сферу економіки.

У цьому контексті перед підрозділами ДСБЕЗ стоїть завдання щодо декриміналізації сфери банківських і поза банківських фінансових послуг, ефективної протидії різноманітним фінансовим шахрайствам.

Окрім сказаного не менш відповідальним завданням є:

- налагодження системного і ефективного захисту бюджетних видатків;
- протидія правопорушенням з коштами соціально-захищених статей, призначеними для підтримки окремих галузей і окремих підприємств;
- забезпечення держаних і регіональних програм, попередження розкрадання податку на додану вартість (ПДВ) з бюджету;
- викоринення зловживань при здійсненні державних закупівель, тендерних процедур;
- руйнування схем мінімізації сплати платежів, у т.ч. акцизу, ренти, податкової застави, дивідендів за користування державною часткою майна.

Виходячи із сказаного, було внесено суттєві корективи у стиль, тактику і методологію роботи підрозділів ДСБЕЗ, а саме змінено стратегію в організації протидії злочинам у сфері економіки у напрямі якісних характеристик оперативної роботи.

З метою забезпечення ефективної протидії злочинам у сфері економіки Департамент ДСБЕЗ перебудував свою діяльність, зробивши акцент на постійне опрацювання та подальше озброєння практичних підрозділів сучасними методиками з документування та викриття злочинів у сфері економіки, розробка яких здійснювалась на базі досвіду роботи підрозділів ДСБЕЗ у регіонах, пов'язаного з викриттям нових способів вчинення злочинів.

Зазначені зміни дозволили досягти певних позитивних результатів у викритті злочинів на пріоритетних напрямках.

Стратегічним напрямком органів внутрішніх справ у протидії злочинів у сфері економіки визначено протидію хабарництву та кримінальній корупції, декриміналізації пріоритетних сфер та галузей економіки, зокрема (Укази Президента України №175 та №1615, Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки, 2006-2007, 2007-2009 роки). З цією метою для більш ефективної протидії злочинній діяльності посадових осіб та для викриття тяжких резонансних злочинів на пріоритетних напрямках у регіонах, де сконцентровано значний промисловий і фінансовий потенціал в регіонах держави створені спеціальні міжрайонні підрозділи по боротьбі з хабарництвом, викриттям злочинів у бюджетній сфері та інших пріоритетних напрямках економіки.

Виходячи із вищесказаного та з метою удосконалення роботи щодо протидії злочинам у сфері економіки, доцільно більше працювати на покращенні взаємодії між оперативними підрозділами та іншими правоохоронними, контролюючими органами та громадськістю; продовжувати здійснювати узагальнення та розповсюдження передового досвіду з тих чи інших напрямів оперативно-службової діяльності із широким залученням УМВС та підрозділів на місцях із завчасним доведенням їм відповідної тематики; доцільно налагодити співпрацю та отримання матеріалів щодо передового досвіду у протидії злочинам у сфері економіки із країн СНД; необхідно більш активніше залучати навчальні заклади системи МВС до проведення наукових досліджень по найбільш складним і актуальним проблемам, з якими зустрічаються оперативні підрозділи ДСБЕЗ; окрім того, враховуючи те, що керівний склад міськрайлінорганів, особливо середньої ланки суттєво помолодшав, доцільно було б більше приділяти уваги саме досвіду організації роботи низової ланки, а також інформаційно-аналітичному забезпеченні протидії злочинам у сфері економіки, удосконаленню управлінської діяльності тощо.

Протидія злочинів у сфері економіки є складний процес і потребує великих зусиль не тільки з боку правоохоронних органів, але й інших суб'єктів, зокрема органів законодавчої влади.

Отже, одним із головних напрямків створення передумов для підвищення ефективності застосування негласних форм і методів документування протиправних дій, упровадження сучасних світових підходів до цієї роботи є вдосконалення нормативної бази оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів.

Зокрема, потребує викладення у новій редакції пункт 17 статті 11 Закону України «Про міліцію», у якому є посилання на поняття «у справах про злочини», визначення яких у чинному кримінально-процесуальному та адміністративному законодавстві не існує.

Є також недосконалою чинна редакція пункту 24 статті 11 зазначеного Закону.

Вказаним пунктом не передбачені особливості перевірки інформації про економічні злочини, яка може охоплювати десятки підприємств, що підтримують між собою фінансово-господарські стосунки і не можуть бути об'єктом перевірки у чинному тлумаченні, а також установи влади та управління, органи контролю, які володіють необхідними доказами для прийняття процесуального рішення відповідно до статті 97 КПК України.

Наведені вище особливості перевірки інформації про злочин, а також необхідність проведення ревізій, інвентаризацій та аудиторських перевірок, поряд з вимогами Закону України «Про інформацію», згідно з якими юридичні особи мають право розглядати запити протягом 10 діб, а давати відповіді на них – упродовж 30 діб, значно ускладнює прийняття всебічно виважених, обґрунтованих процесуальних рішень у визначений 10 денний термін.

Для вирішення цих пропонується внесення змін до частини 4 ст. 97 КПК України (продовження строку здійснення документальної перевірки до 45 днів), до пункту 4 частини 1 ст. 8 Закону України „Про ОРД» (порядок ознайомлення та вилучення документів підприємств, установ та організацій), та до пунктів 17 та 24 Закону України „Про міліцію» (порядок отримання відомостей та інформації від підприємств установ та організацій).

Як свідчить аналіз оперативно-слідчої роботи, на сьогодні необхідною умовою прийняття процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини по більш ніж 50 статтях Кримінального кодексу України лише у сфері економіки є наявність результатів перевірок та експертиз компетентних органів контролю.

Отже, настала нагальна потреба внести зміни до Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» з метою встановлення правових підстав здійснення позапланових перевірок на невідконтрольних об'єктах під час перевірки правоохоронними органами заяв і повідомлень, які є приводами і підставами до порушення кримінальної справи.

Спостерігається значне зростання кількості фактів відмови або ухилення посадових осіб підприємств, установ і організацій (незалежно від форм власності), об'єднань громадян у наданні працівникам органів внутрішніх справ на їх законні вимоги інформації, копій документів, документів для вивчення та копіювання, які необхідні для прийняття процесуального рішення.

Для вирішення даної проблеми запропоновано законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення», яким передбачити адміністративну відповідальність за перешкоджання реалізації органами внутрішніх справ законного права на отримання інформації та документів

Потребує вдосконалення нормативне забезпечення оперативно-розшукової роботи, а саме усунення недоліків діючого Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність».

На нашу думку, потребує нового визначення поняття «оперативно-розшукова діяльність», яке повинно більш чітко розкривати її характер (пошуковий, розвідувальний та контррозвідувальний), форми реалізації (гласну і негласну), а також за змістом включати не тільки проведення оперативно-розшукових заходів, але й роботу з негласним апаратом, а також аналіз оперативної інформації, тощо.

Оперативно-розшукову діяльність доцільно розділити на декілька стадій, зокрема, стадію пошуку первинної оперативно-розшукової інформації, її перевірки, а також провадження в оперативно-розшукових справах.

Необхідно удосконалити перелік підстав проведення ОРД.

Обов'язково виключити у чинному Законі з переліку підстав здійснення оперативно-розшукової діяльності поняття „достатня інформація», яке в силу суб'єктивності є, перш за все, предметом наукової теорії, а не нормативно-правового регулювання.

Використання такого поняття є некоректним ще й тому, що у чинному Законі відсутнє правове врегулювання механізму отримання достатньої інформації без застосування оперативно-розшукових заходів.

Також необхідно усунути існуючу правову колізію, через яку сьогодні неможливо чітко розмежувати права оперативних підрозділів та оперативно-розшукові заходи, які вони можуть застосовувати.

На основі сучасної вітчизняної та іноземної практики, напрацювань з теорії оперативно-розшукової діяльності і перспективних розробок у галузі оперативної техніки необхідно визначити конкретний перелік оперативно-розшукових заходів та їх правовий статус, зважаючи на необхідність судового та відомчого контролю за їх здійсненням.

В обов'язковому порядку впровадити такий захід, як оперативний експеримент з метою моделювання ситуації вчинення тяжкого злочину для виявлення, документування та припинення протиправних діянь.

Зазначене суттєво підвищило б ефективність боротьби з хабарництвом шляхом організації «контрольованого хабара» як оперативного експерименту.

Установити, перелік заходів, які проводяться по заведеній оперативно-розшуковій справі, а які ще й з дозволу суду (прослуховування усних переговорів; прослуховування телефонних переговорів; зняття інформації з технічних каналів зв'язку; зняття інформації з віддаленого комп'ютера; проникнення до житла або іншого володіння особи; контроль поштово-телеграфних відправлень; візуальне спостереження у житлі або іншому володінні особи).

Крім того, на практиці, як правило, інформація про правопорушення, що надходить від негласного апарату або з інших джерел, має фрагментарний характер і не відповідає принципу «достатності» для проведення оперативно-розшукових заходів та заведення оперативно-розшукової справи. Така інформація потребує уточнення, вимагає збору та аналізу додаткових відомостей, у тому числі отриманих шляхом застосування оперативно-розшукових заходів.

Запровадження у законі вичерпного переліку оперативно-розшукових заходів також сприяло б покращанню захисту прав громадян від їх порушення внаслідок застосування не передбачених законом негласних форм і методів одержання оперативної інформації.

Таким чином, на сьогодні протиріччя та в цілому недосконалість чинного законодавства не забезпечує оперативні підрозділи, як орган дізнання, необхідними правами для якісної протидії злочинам у сфері економіки роботи по захисту від протиправних посягань майна, законних інтересів держави, фізичних та юридичних осіб.